

شورش خراسان

و صولت السلطنة هزاره

(زمستان ۱۳۲۰)

کاوه بیات

چاپخانه

- سرشناسه: بیات، کاوه، ۱۳۴۴ -
عنوان و نام پدیدآور:
شورش خراسان و صولت‌السلطنه هزاره (زمستان ۱۳۲۰) کاوه بیات.
وضعیت ویراست: [ویراست ۳]
مشخصات نشر:
تهران: مؤسسه فرهنگی- هنری جهان کتاب، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری: ۱۳۴ ص.؛ مصور.
فروست: برگه‌ها از تاریخ / ۶.
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۷۲۴-۶۸-۸
وضعیت فهرست‌نویسی: فیا
یادداشت: ویراست قبل کتاب حاضر تحت عنوان
«صولت‌السلطنه هزاره و شورش خراسان در زمستان سال ۱۳۲۰ شمسی»
توسط انتشارات پارس ویرایش در سال ۱۳۷۰ منتشر شده است.
یادداشت: کتابنامه.
یادداشت: نمانده.
عنوان دیگر: صولت‌السلطنه هزاره و شورش خراسان در زمستان سال ۱۳۲۰ شمسی.
موضوع: ایران - تاریخ - پهلوی، ۱۳۲۰ - ۱۳۵۷ - جنبش‌ها و قیام‌ها
موضوع: هزاره، محمد یوسف، - ۱۳۲۲. - سرگذشته
موضوع:
Iran -- History -- Pahlavi, 1941 - 1978 -- *Protest movements
رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۵/۹س/ب/۱۵۰۹ DSR
رده‌بندی دیویی: ۹۵۵/۰۹۲
شماره کتابشناسی ملی: ۲۲۹۱۱۵۴

تاریخ و تمدن خراسان

مؤلف: دکتر محمد علی گلشن

(۲۲۱ - ۲۲۲)

انتشارات مؤسسه فرهنگی - هنری

جهانکتاب

شورس خراسان و صولت السلطنه هزاره

(زمستان - ۱۳۷۱)

کاوه بیات

چاپ اول: ۱۳۹۵

شمارگان: ۱۳۵۰ نسخه

همه حقوق محفوظ است.

تهران، صندوق پستی ۷۷۶۵-۱۵۸۷۵

تلفن: ۸-۹۷-۶۶۹۶۸

email: info@jahanketab.ir

شابک: ۹۷۸-۶۰۰۰-۶۷۳۲-۶۸-۸

۲۵۰۰۰ تومان

فهرست

۹	مقدمه ویراست دوم
۱۱	مقدمه
۱۵	فصل اول: هزاره‌ها
۲۲	محمدرضاخان شجاع‌الملک
۲۴	صولت‌السلطنه هزاره
۳۱	در تهران
۳۷	فصل دوم: شورش خراسان
۴۳	در مشهد
۴۵	سقوط تربت جام
۴۸	تحولات مشهد
۵۷	گردهای خراسان
۶۰	اعزام قوای نظامی از تهران
۶۴	تربت حیدریه
۶۶	جنگ سنگ‌بست
۷۲	اعاده اقتدار دولت در جنوب شرقی خراسان
۷۶	اعاده اقتدار دولت در شمال غربی خراسان
۸۱	در کلات نادری

۸۹	فصل سوم: سرنوشت صولت‌السلطنه
۹۲	منصور و تقاضای تعقیب صولت‌السلطنه
۹۶	صولت‌السلطنه و تقاضای رسیدگی به خواسته‌هایش
۹۹	مرگ صولت‌السلطنه

پیوست‌ها

۱۱۵	۱. اعلامیه صولت‌السلطنه، ۳۰ دی ۱۳۲۰
۱۲۰	۲. اعلامیه صولت‌السلطنه، ۴ بهمن ۱۳۲۰
۱۲۳	۳. بیانیه استاندار خراسان، احتمالاً ۱۸ بهمن ۱۳۲۰
۱۲۳	۴. استاندار خراسان به وزارت کشور، ۹ اسفند ۱۳۲۰
۱۲۵	۵. استاندار خراسان به وزارت کشور، ۹ اسفند ۱۳۲۰
۱۲۶	۶. صولت‌السلطنه به فرمانده نیروی شرق، ۱۸ اسفند ۱۳۲۰
۱۲۸	۷. استاندار خراسان به نخست‌وزیر، ۹ فروردین ۱۳۲۱
۱۳۱	۸. استاندار خراسان به نخست‌وزیر، ۱۶ فروردین ۱۳۲۱
۱۳۳	۹. صورت خسارات حاصله از شورش صولت‌السلطنه
۱۳۶	۱۰. گزارش تلگرافی ژاندارمری، ۱۷ مهر ۱۳۲۲
۱۳۸	۱۱. نوبهار، ش ۶۰، ۲۱ مهر ۱۳۲۲

۱۴۳	فهرست منابع
۱۴۹	تصویرها
۱۶۷	نمایه

مقدمه ویراست دوم

چاپ اول کتاب *صولت السلطنة هزاره و شورش خراسان در زمستان ۱۳۲۰* که به همت دوست گرامی جناب آقای نصرالله خدادادی در سال ۱۳۷۰ از سوی انتشارات پروین منتشر گردید در همان سال اول تمام شد؛ خواهان عمده آن هزاره‌های آن‌سوی مرز بودند و خریدار اصلی‌اش نیز شادروان محمدعیسی غرجستانی که چندی بعد در جهاد یا نیروهای اشغالگر روسیه شوروی در افغانستان به شهادت رسید.

از آن تاریخ به بعد درصدد تجدید چاپ آن بوده‌ام اما آنچه باعث شد دست نگهدارم - مانند پاره‌ای از دیگر آثار مشابه - امید آن بود که شاید به داده‌های جدیدی دسترسی حاصل شود. منظور تکمیل کار بود و نه صرفاً تجدید چاپ آن به همان صورت پیشین. در این سال‌ها داده‌های جدیدی به دست آمد، از جمله پاره‌ای از گزارش‌های کنسولگری بریتانیا در مشهد یا گزارش‌های وابسته نظامی سفارت بریتانیا در تهران؛ خاطرات مهم و کارساز میرزا محمود صارم‌الممالک درگزی یا کتاب ارزشمند *مرزداران دامنه کیسار* نوشته هاشم صادقی باجگیران و یا مقالات سرتیپ یکرنگیان که در تکمیل گوشه‌هایی چند از این بررسی به‌کار گرفته شد. اما هنوز هم پرسش‌هایی چند بر جای است که پاسخ

آن‌ها روشن نیست. از جمله بحث رویکرد مقامات شوروی به شورش خراسان و اینکه آیا به گونه‌ای که ادعا شده بود در یک مرحله اولیه، از آن حمایت کرده بودند یا خیر؟

اگرچه در مورد فعالیت‌های صولت‌السلطنه در ایام مقارن با شورش کننل محمدتقی‌خان پسبان و دوره بعدی آن که در فصل اول این بررسی بدان اشاره شده است در این مدت داده‌های جدید به دست آمده است، اما چون طرح و بحث آن‌ها چارچوبی فراتر از بخش مقدماتی این بررسی می‌طلبد از پرداختن به آن‌ها خودداری گردید و تنها بخش اصلی این کتابچه که به شورش زمستان ۱۳۲۰ مربوط می‌شود، تکمیل شد. از جمله افزودن بخشی کوتاه در توصیف وضعیت کلی خراسان در پاییز و اوایل زمستان ۱۳۲۰ بر اساس گزارش‌های کلی کنسولگری بریتانیا در مشهد^۱.

در چاپ اول این کتاب شادروان احمدخان هزاره مددکار نگارنده بود و در تدارک چاپ جدید نیز جناب آقای محمدحسین خان هزاره برادرزاده ایشان (فرزند مرحوم محمدخان) که علاوه بر پیگیری کار، مجموعه‌ای از تصاویر جدید را نیز فراهم آوردند. از ایشان و همچنین جناب آقای سیاوش رنجبر دائمی که تصویبی از اسناد کنسولگری بریتانیا را در مشهد در اختیارم نهادند، متشکرم.

کاوه بیات

خرداد ۱۳۹۵

۱. اندک زمانی بعد از چاپ اول صولت‌السلطنه هزاره... مقاله‌ای در هفته‌نامه عماد (سال اول، شماره ۱۸، ۴ دی ۱۳۷۰) در نقد آن منتشر شد تحت عنوان «محمدیوسف هزاره (صولت‌السلطنه) با شورشی که در خراسان به راه انداخت قصد داشت پیشرویی خراسان شده به انضای و ج‌ش» که نکته درخور توجهی دربر نداشت.

مقدمه

یکی از پی آمدهای برکناری رضاشاه و فروپاشی تشکیلات انتظامی کشور در جریان وقایع شهریور ۱۳۲۰، بروز رشته آشوب‌ها و شورش‌های اعتراض آمیزی در نقاط مختلف کشور و به ویژه مناطق عشایری آن بود. در خراسان نیز صولت السلطنه هزاره توانست با تکیه بر سوابق تاریخی ایل هزاره و همچنین بهره برداری از زمینه مساعدی که جور و ستم نظام پهلوی بر جای گذاشته بود، نه تنها عشایر شرق و شمال و غرب خراسان، بلکه بسیاری از دیگر اقشار مردم را نیز برانگیزد و برای مدت زمانی کوتاه در زمستان ۱۳۲۰ بر بخش گسترده‌ای از خراسان حکمروایی کند. این شورش که با توجه به برخی جوانب آن چون اعلامیه‌های صولت السلطنه در آن ایام از مواضع بالنسبه تنیدی برخوردار بود، از جمله بسیار وقایع و حوادث مهمی است که در مجموع کل تاریخ این دیار را تشکیل می‌دهند و جز از طریق بازبینی و شناخت تک تک آنها امیدی به درک و فهم تحولات تاریخ معاصر ایران نمی‌توان داشت.

در این بررسی پس از اشاره مختصری به گذشته ایل هزاره و نقش آنها در تاریخ معاصر خراسان، نخست شورش زمستان ۱۳۲۰ و نحوه شروع، گسترش و بالاخره خاتمه یافتنش مورد توجه قرار گرفته است،

سپس بخشی را نیز به پایان کار صولت‌السلطنه اختصاص داده‌ایم. در میان رشته‌شورش‌هایی که پس از شهریور بیست دامنگیر ایران شد، ماجرای صولت‌السلطنه را می‌توان در مقایسه با تحولات مشابه در آذربایجان و کردستان و فارس، ماجرای بالنسبه جمع و جوری محسوب داشت. زیرا این حرکت مدت زمان کوتاهی پیش ادامه نداشت و اسناد نسبتاً قابل توجهی از آن برجای مانده است. بخش عمده این اسناد از آرشیو نخست‌وزیری است که در سازمان اسناد ملی ایران نگهداری می‌شود (و به لطف بخش پژوهش این مؤسسه در اختیار نگارنده قرار گرفت). این اسناد نه فقط از لحاظ آگاهی بر چگونگی شروع و پایان این شورش و وقایع آن سودمند است، بلکه از نظر بررسی واکنش دولت و تدابیری که در زمینه خاتمه دادن به آن نیز اتخاذ شد دارای اهمیت است. در کنار این اسناد از دیگر منابع مدون چون پاره‌ای از کتب پراکنده و تعدادی از جراید وقت نیز استفاده شده است. جای آن دارد از آقای احمد هزاره که وقت و حوصله خود را در اختیار نگارنده قرار داده و مسائل و نکاتی از شورش خراسان را مطرح فرمودند و همچنین از لطف و محبت دوست صاحب‌نظر آقای احمد بهرامی که موجبات سفر نگارنده به طیبات و پاره‌ای تحقیقات محلی را فراهم کردند، تشکر نمایم. تحقیق و بررسی پیرامون شورش زمستان ۱۳۲۰ خراسان نمی‌تواند به این مختصر محدود شود. احتمالاً اگر اسناد بایگانی‌های راکد استانداری خراسان یا وزارت جنگ در دسترس پژوهشگران قرار گیرد، نکات دیگری نیز روشن خواهد شد. علاوه بر این، بررسی اسناد سیاسی دولت‌های بریتانیا و شوروی نیز به‌ویژه از لحاظ مشخص‌تر شدن نقش دولت شوروی در این امر ضرورت دارد. یکی دیگر از جوانب این مسئله

که جای پژوهش بیشتر دارد، نقش عشایر کُرد و اقدامات فرج‌بیگ بیجرانلو است که در این مختصر تحت‌الشعاع وقایع شرق خراسان قرار گرفته است و خود می‌تواند به صورت موضوع جداگانه‌ای بررسی شود.

کاره بیات

دی ماه ۱۳۶۹

mikhanam.com